

آسیب شناسی امربه معروف و نهی از منکر

مصطفی فرخی

www.ketab.ir

فرخی، مصطفی، ۱۳۳۵ -

آسیب شناسی امریه معروف و نهی از منکر / مصطفی فرخی. - قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ۱۴۰۰.

۴۷۲ ص. - (مؤسسه بوستان کتاب: ۲۹۲۳) (سیاسی اجتماعی)

ISBN 978-964-09-2281-1

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتاب نامه: ص. [۴۶۵] - ۴۷۲: همچنین به صورت زیر نویس.

۱. امریه معروف و نهی از منکر. ۲. امریه معروف و نهی از منکر - جنبه های قرآنی. الف. دفتر

تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم. مؤسسه بوستان کتاب. ب. عنوان.

۲۹۷ / ۳۷۷۵

BP ۲۲۶ / ۴

شماره کتاب شناسی ملی: ۷۵۳۹۴۸۲

۱۴۰۰

www.ketab.ir

■ موضوع: سیاسی اجتماعی

■ گروه مخاطب: - تخصصی (طلاب و دانشجویان)
- عمومی

شماره انتشار کتاب (چاپ اول): ۲۹۲۳

مسیلسل انتشار (چاپ اول و بازچاپ): ۷۶۹۱

بوستان کتاب

آسیب شناسی امریه معروف و نهی از منکر

• نویسنده: مصطفی فرخی

• ناشر: مؤسسه بوستان کتاب

• لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب

• نوبت چاپ: اول / • شمارهگان: ۵۰۰ • بهای: ۱۰۰۰۰۰ تومان

تمامی حقوق نشر مکتوب و الکترونیک اثر متعلق به مؤسسه بوستان کتاب است

printed in the Islamic Republic of Iran

❖ دفتر مرکزی: قم، خ شهدا (صفاییه)، ص پ ۳۷۱۸۵ / ۹۱۷، تلفن: ۳۷۷۴۲۱۵۵-۷، نمابر: ۳۷۷۴۲۱۵۴، تلفن پخش: ۳۷۷۴۳۴۲۶

❖ فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهدا (عرضه ۱۲۰۰۰ عنوان کتاب با همکاری ۱۷۰ ناشر)

❖ فروشگاه شماره ۲: تهران، خیابان انقلاب، بین وصال و فلسطین، پلاک ۹۵۱، تلفن: ۶۶۹۶۹۸۷۸

❖ فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهارراه خسروی، مجتمع یاس، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه خراسان رضوی، تلفن: ۳۲۲۳۳۶۷۲

❖ فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهار راه کرمانی، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه اصفهان، تلفن: ۳۲۲۲۰۳۷۰

❖ فروشگاه شماره ۵ (رنگین کمان، فروشگاه کودک و نوجوان): قم، چهارراه شهدا، بیش خیابان ارم، تلفن: ۳۷۷۴۳۱۷۹

اطلاع از تازه های نشر از طریق پیام کوتاه (SMS)، با ارسال شماره همراه خود به ۲۱۵۵-۱۰۰۰ و یا ارسال درخواست به:

پست الکترونیک مؤسسه: E-mail: info@bustaneketab.com

جدیدترین آثار مؤسسه و آشنایی بیشتر با آن در وب سایت: www.bustaneketab.com

با قدردانی از همکاری که در تولید این اثر نقش داشته اند:

- اعضای شورای بررسی آثار • سرویراستار: محمدرضا منصفی سزوندانی • ویراستار: معصومه قربانی
- اصلاحات حروف نگاری و صفحه آرا: حسین محمدی • نمونه خوانی: علی میری • کنترل فنی صفحه آرای: سیدرضا موسوی منش
- مدیر گروه هنری: مسعود نحائنی • طراح جلد: امیرعباس رحیمی • اداره آماده سازی: حمیدرضا تیموری
- اداره چاپخانه: مجید مهدوی، ناصر منتظری و سایر همکاران لیتوگرافی، چاپ و صحافی • مدیر تولید: عبدالهادی اشرفی.

رئیس مؤسسه

محمدباقر انصاری

فهرست مطالب

مقدمه	۱۳
فصل اول: مفاهیم و کلیات	۲۱
۱. مفهوم شناسی	۲۱
امر به معروف و نهی از منکر	۲۱
آسیب شناسی	۲۵
۲. جایگاه امر به معروف و نهی از منکر در اسلام	۲۷
الف) امر و نهی، دعوت به سوی خداوند و زیباترین گفتار	۳۰
ب) پیشگیری از سیره ها و سبک زندگی نادرست	۳۰
ج) پیشگیری از جرم و جنایت	۳۳
د) نظارت بر اجرای قانون	۳۷
ه) چشمه فیاض خوبی ها در جامعه	۳۸
و) مانع اختلاف در جامعه	۴۱
ز) جذب رحمت الهی	۴۵
ح) سبب ناکامی دشمنان در ترویج فساد	۴۷
۳. دیدگاه صاحب نظران درباره آسیب ها	۵۰
عوامل فردی	۵۰
عوامل اجتماعی	۵۰

عوامل فردی	۵۱
عوامل اجتماعی	۵۴
عوامل اعتقادی (باورهای نادرست)	۵۷
عوامل فرهنگی	۵۹
عوامل اجرایی	۶۱
عوامل حاکمیتی	۶۳

فصل دوم: آسیب‌های امر به معروف و نهی از منکر و نقد عوامل و ریشه‌های

آن‌ها	۶۷
۱. عوامل فردی و نقد و بررسی آن	۶۸
الف) باورهای نادرست	۶۸
اعتقاد به عدم تأثیرگذاری امر و نهی	۶۸
اعتقاد به کافی بودن «فرهنگ‌سازی» در اجتماع	۱۰۲
اعتقاد به لزوم شیوه‌های جایگزین	۱۱۳
انتظار تأثیر قطعی و فوری	۱۲۶
اعتقاد به وجوب امر و نهی بر افراد پاک و بی‌گناه	۱۳۰
رعایت قانون و احکام شرعی به دلیل «ترس» فایده ندارد	۱۳۹
۲. جهل و ناآگاهی	۱۵۲
ناآگاهی به آثار امر و نهی	۱۵۲
الف) برکات معنوی	۱۵۲
ب) برکات اقتصادی	۱۵۳
ج) برکات اجتماعی	۱۵۴
د) برکات سیاسی	۱۵۴
ناآگاهی به کیفیت و شرایط امر و نهی	۱۵۵
الف) باید با رفتار خود دیگران را به خوبی‌ها دعوت کنیم، نه با زبان	۱۵۷

مقدمه

الحمد لله الناشر في الخلق فضله والباسط فيهم بالجلود يده؛ نحمده في جميع أموره ونستعينه على رعاية حقوقه ونشهد أن لا إله غيره وأن محمداً عبده ورسوله والصلاة على رسوله؛ نبي الرحمة وإمام الأئمة وسراج الأمة المنتخب من طينة الكرم وسلالة المجد الأقدم وعلى أهل بيته؛ مصابيح الظلم وعصم الأمم.

مسلمانان دو واجب بزرگ دارند که گویا هیچ کس وظیفه خود نمی داند آن ها را به درستی یاد بگیرد و به دیگران یاد بدهد! آیا این موضوع عجیب نیست؟ عجیب است، زیرا اگر وجوبشان نسخ شده است و دیگر واجب نیستند، بایستی نسخ آن ها را اعلام کرد و اگر واجبت و وجوب آن ها نسخ نشده - که همه علمای دین هم بر واجب بودن آن ها تأکید دارند! - چرا کمتر کسی به دنبال آموزش روش اجرای صحیح آن ها است تا به آن ها عمل کند و چرا کسی خواستار اجرایی شدن آن ها در جامعه نیست؟

انگیزه آغاز کار

زمانی که اجرای امر به معروف و نهی از منکر را در دانشگاه و شهرستان آغاز نمودم، کادر و دانشجویان متدین دانشگاه و فعالان متدین برخی مساجد را جمع کردم و از آن ها یاری خواستم؛ آن ها نیز هر چند سخن خدا را در لزوم اجرای امر به معروف و نهی از منکر تأیید می کردند؛ ولی در نهایت به یک یا چند مانع از

موانع این دو فریضه اشاره می‌کردند و اجرای آن‌ها را کاری ناشدنی و غیر عملی می‌دانستند؛ هرگاه شبهه‌ای را پاسخ می‌دادم، شبهه دیگری مطرح می‌شد! آن‌ها بخشی از موانع و آسیب‌ها را درست تشخیص داده بودند؛ برخی از موانع ناشی از خطا و کم‌کاری مسئولان نظام بود؛ ولی به این نکته توجه نمی‌کردند که بسیاری از موانع و آسیب‌ها ناشی از باورهای نادرست خود مردم یا رفتارهای نامناسب آمران و ناهیان یا امر و نهی‌شوندگان است و در حقیقت همین آسیب‌ها باعث شده است که برخی مسئولان نیز بهانه‌ای برای عدم حمایت بیابند یا به صف مخالفان اجرای امر به معروف و نهی از منکر پیوندند؛ لذا تصمیم گرفتم تحقیقی را به بررسی آسیب‌های امر به معروف و نهی از منکر اختصاص دهم تا با شناخت آسیب‌های مختلف این دو فریضه تا حدی گردوغبار از سیمای درخشان و زیبای این دو واجب فراموش شده کم کنم.

آنچه در این کتاب آمده نتیجه چند سال کار اجرایی و علمی در زمینه این دو فریضه بزرگ الهی است که امیدوارم آغازی باشد بر اهتمام به موضوع آسیب‌شناسی در آن دسته امور دینی که مورد کم‌توجهی قرار گرفته و جایگاه شایسته آن‌ها در جامعه، مورد توجه مردم و مسئولان قرار نگرفته است.

پرسشی که زمینه این پژوهش گردیده این است که دو اصل مهم مانند امر به معروف و نهی از منکر با وجود جایگاه استثنایی که در میان سایر احکام و اصول شرعی دارند و تأثیر عمیقی که می‌توانند در اصلاح فرهنگ جامعه داشته باشند، چگونه پس از انقلاب اسلامی در حد قابل قبولی مورد توجه مردم و دولت مردان قرار نگرفتند و هر چه از اوایل انقلاب فاصله گرفتیم این بی‌توجهی نه تنها برطرف نشد که به تدریج افزایش نیز پیدا کرد؛ این بی‌توجهی به حدی است که به نظر نمی‌رسد هیچ‌یک از دستورات دینی - آن هم با چنین جایگاهی - تا این حد مورد بی‌توجهی و فراموشی قرار گرفته باشد.

آسیب‌شناسی در همه موضوعات علمی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی اهمیت دارد. در تعریف «آسیب» آورده‌اند: «آسیب به آن دسته از علل و اختلالاتی

اطلاق می‌شود که وجودشان تداوم و حرکت پدیده‌ای را تهدید می‌کند و آن را از رسیدن به اهداف و آرمانش باز می‌دارد و یا از کارایی لازم می‌اندازد.^۱ هر چه موضوعی مهم‌تر، حساس‌تر و تأثیرگذارتر باشد، آسیب‌شناسی آن نیز اهمیت بیشتری خواهد داشت. این پژوهش در صدد آسیب‌شناسی دو واجب بزرگ الهی امر به معروف و نهی از منکر است که اهمیت و جایگاه ویژه‌ای در قرآن و روایات دارد. خداوند متعال می‌فرماید: «شما بهترین امتی هستید که برای مردم پدیدار شده‌اید؛ به کار پسندیده فرمان می‌دهید و از کار ناپسند باز می‌دارید و به خدا ایمان دارید».^۲

درباره نقش امر به معروف و نهی از منکر در امور فرهنگی باید گفت: بدون حضور و بروز این دو فریضه در جامعه، هیچ کار فرهنگی مهم و تأثیرگذاری هر چه منطقی، عقلانی و حتی قابل درک به سرانجام مطلوبش نمی‌رسد؛ لذا بدون حضور این دو فریضه، فعالان فرهنگی کمی پس از آغاز کارهای مفید و سودمندشان ناکام می‌شوند و می‌یابند که تلاش‌هایشان نافرجام می‌ماند. اگر مسئولان فرهنگی کشور و متدینین اهل نماز جماعت، دعای ندبه، دعای کمیل و... نصف آنچه به برگزاری برخی مستحبات و برخی کارهای فاقد اولویت، توجه داشتند به این دو واجب بزرگ الهی یعنی امر به معروف و نهی از منکر توجه می‌کردند، اکنون جامعه ما از فقدان این دو واجب اصلاح‌گر رنج نمی‌برد و با مشکلات متعدد فرهنگی روبه‌رو نبود.

گاهی به نظر می‌رسد واجبات دیگری نیز مظلوم و مطرود شده‌اند و باید احیا شوند، اما اگر این دو زنده شوند، همه واجبات و خوبی‌ها زنده و همه بدی‌ها و کج‌روی‌ها کم‌رنگ می‌شوند و این از ویژگی‌های امر به معروف و نهی از منکر است؛ لذا در روایات ما از فراگیری این دو فریضه، تعبیر به «دریا»

۱. محمدعلی حاجی، «آسیب‌شناسی تربیت دینی»، مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی، تابستان ۱۳۸۰، شماره ۶، ص ۳۳۱.

۲. «كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ» (آل عمران، آیه ۱۱۰).

شده است. امام علی علیه السلام در این باره فرمودند: «همه اعمال نیک و جهاد در راه خدا در برابر امر به معروف و نهی از منکر مانند قطره آب در مقابل دریا هستند».^۱ در نتیجه، هدف اصلی این تحقیق دو هدف محوری و اساسی دارد که آن‌ها نیز اهداف فرعی دیگری دارند:

هدف محوری اول: شناخت آسیب‌هایی است که اجرای امر به معروف و نهی از منکر را (از جهات مختلف فردی، فرهنگی، سیاسی و اجرایی) دچار اختلال کرده است.

هدف محوری دوم: آسیب‌شناسی و ارائه راهکار بنابر قرآن، سنت، عقل و تجربه است.

گفتنی است که روش این پژوهش روشی تلفیقی (نظری و میدانی) است. نویسنده ابتدا در حدود آسیب‌شناسی امر به معروف و نهی از منکر برآمد، سپس تعدادی از صاحب‌نظران آن را بررسی و تأیید کردند. در نهایت پس از تجزیه و تحلیل آسیب‌ها، راهکار هر یک با مطالعه نقلی و عقلی استنباط و استخراج شد. در روش پژوهش میدانی^۲ گذشت زمان و کسب تجارب نقش مهمی دارد. در سال‌های گذشته برنامه‌ریزی‌های متعددی برای اجرای فعالیت‌های میدانی صورت گرفت که فزونی و کاستی اجرای امر به معروف و نهی از منکر را نشان داد، ولی هیچ نهادی در اجرا، برنامه‌ریزی و تحقیق علمی پشتیبانی ویاری نکرد.

ویژگی‌های کتاب

تاکنون پژوهش مستقل، منسجم و جامعی درباره آسیب‌شناسی فردی، فرهنگی، سیاسی و اجرایی امر به معروف و نهی از منکر و راهکار مناسبی برای آن ارائه نشده است، بلکه فقط برخی کتاب‌ها و مقالات مرتبط اشاره‌ای جزئی

۱. «وَمَا أَغْنَاهُ الْبِرُّ كُنْهًا وَ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عِنْدَ الْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ لَا كُنْفَةً فِي بَحْرِ لَجِّي» (نهج البلاغه، حکمت ۳۷۴).

۲. تشکیل گروه و همراهی با آمران و ناهیان از یک طرف و همکاری با استاد امر به معروف و نهی از منکر به عنوان متولی گسترش فریضتین از طرف دیگر. با هدف کشف موانع و آسیب‌ها.

به بعضی آسیب‌ها کرده‌اند؛^۱ از این رو ویژگی منحصر به فرد این کتاب عبارت است از:

۱. تمرکز بر شناخت آسیب‌ها و موانع: معمولاً کسانی که در این موضوع قلم زده و مطالبی ایراد نموده‌اند با سمت و سوی بیان مقتضی و تبیین آن بوده؛ ولی در این تحقیق سمت و سوی کار بر منتفی نمودن مانع است؛ زیرا نویسنده اعتقاد دارد گسترش نیافتن امر به معروف و نهی از منکر و نهادینه نشدن آن در جامعه بیش از آن که معلول فقدان یا ضعف مقتضی باشد، معلول وجود مانع است؛ چون با توجه به وجود آیات و روایات فراوان، اصل هشتم قانون اساسی، فرمایشات امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری و تأکیدات مراجع تقلید و بزرگان، مشکل نمی‌تواند از این ناحیه باشد؛ بلکه باید به دنبال منتفی ساختن آسیب‌ها و موانع بود.

۲. جامعیت آسیب‌شناسی: این پژوهش دربرگیرنده همه آسیب‌های فردی، فرهنگی، سیاسی و اجرایی امر به معروف و نهی از منکر است که حاصل مطالعه، شنیدن و تجربه عملی نویسنده است.

۳. روش پژوهش: فعالیت اجرایی نویسنده در گروه‌ها و سمت‌های مختلف امر به معروف و نهی از منکر، زمینه بهتری را برای شناسایی آسیب‌ها فراهم کرد؛ از این رو، این پژوهش یک نظرسنجی و تحقیق عادی نیست، بلکه محصول فعالیت چندساله‌ای است که از وسط میدان اجرایی و ستادی امر به معروف و نهی از منکر به دست آمده و برای اولین بار بیش از ۵۰ آسیب‌شناسایی شده و برای آن‌ها و ارائه راهکار گردیده که حدود ۶-۷ سال زمان برده است.

۱. کتاب‌هایی مانند واجب فراموش شده حسین خادمی و حمید محمودخانی، امر به معروف و نهی از منکر محسن قرائتی، سلوک عاشورایی آقامجتبی نهرانی و ده گفتار: برخی مقالات مانند «امر به معروف و نهی از منکر» علی توفیقیان، «نظارت همگانی و متقابل در نظام اسلامی» حسین جوان‌آراسته، «چالش‌ها در بحث امر به معروف و نهی از منکر» محمدتقی مصباح‌یزدی و «سرنوشت مشترک افراد دلیلی بر ضرورت امر به معروف و نهی از منکر» مرتضی مطهری.